

Sumari

Pròleg.....	9
Introducció	17
Panoràmica internacional del moviment feminista en l'època contemporània.....	25
Feminisme encara no organitzat: protofeminisme.....	25
El moviment sufragista: vindicar.....	27
Les socialistes: les clàssiques	29
L'alteritat de Beauvoir	31
El patriarcat.....	31
El Maig del 68, també feminista?.....	33
Sobre el gènere	34
La descoberta i la lluita per l'alliberament a l'Estat espanyol i a Catalunya.....	35
La Transició a Ponent. Una aproximació contextual a l'estudi del moviment feminista a Lleida (1975-1989)	45
1975, l'Any Internacional de la Dona (AID) i la Sección Femenina.	55
Deu anys de l'Any Internacional de la Dona (1975-1985). De Mèxic a la Conferència de Nairobi	59
Lleida i l'Any Internacional de la Dona	63
Conseqüències de l'Any Internacional de la Dona. L'Asociación Provincial de Mujeres de Lleida (APML), 1975-1978.....	69
Entrevista a la presidenta de l'APDL.....	77
La revista de l'APML. Butlletí informatiu. “¿Podremos tomar café durante 1977?”	79

Obrint camí cap a l'alliberament	85
Primeres Jornades Catalanes de la Dona a Barcelona, maig de 1976	85
L'Associació Catalana de la Dona a Lleida (1976-1981).....	89
Grup Independent per la Lluita de la Dona (GILD. 1977-1978)	93
Eleccions generals al Congrés dels Diputats. 15 de juny del 1977. Candidatura d'Esquerra de Catalunya	95
Posicionament polític de l'ACD davant la Constitució Espanyola i l'Estatut d'Autonomia (1978-1979)	99
“Tribuna llibre”: l'Associació Catalana de la Dona de Lleida davant l'Estatut	104
Del “Jo també soc adúltera” a la Llei del divorci (1978-1981).....	107
Situació prèvia a la Llei del divorci.....	107
Una situació de discriminació a Lleida: el cas Maica Caballero .	110
El divorci: treball previ abans de la Constitució	114
La Llei del divorci, recta final.....	117
Escissió a l'ACD i inici d'una nova etapa del moviment feminista a Lleida: Grup de Dones de Lleida (gener de 1979)	121
Primeres Jornades de Sexologia a Lleida, juny de 1979	124
Segones Jornades sobre Sexologia, juny de 1981	129
La lluita per l'avortament, un camí ple d'entrebancs (1978-1985) ...	133
Del “Jo també he avortat” a la planificació familiar (1979-1981)	134
El judici de Bilbao, 1979. Resposta feminista	136
De Bilbao a la Paeria de Lleida (novembre de 1979)	140
Ocupació de la Paeria i manifestació a favor de l'amnistia per les dones de Bilbao i el dret a l'avortament	143
Cronologia de l'avortament	147
Escrits i debats a la premsa: opinions encreuades	149
De la legalització dels anticonceptius al centre de planificació familiar i educació sexual (1977-1981).....	155
Lleida i la campanya per la legalització dels anticonceptius	156

Eleccions municipals, abril de 1979. El Grup de Dones de Lleida (GDL) i la necessitat d'un centre de planificació familiar i educació sexual.....	159
Campanya de la Generalitat a favor de la planificació familiar a Catalunya (1980)	164
La campanya a Lleida i la suspensió posterior (abril de 1980) ...	166
Debats oberts sobre la necessitat d'un centre de planificació familiar.....	169
La revista <i>La Boira</i>	170
<i>La Mañana</i> : Cartes al director. Taula rodona	172
La planificació familiar, a debat: taula rodona a <i>La Mañana</i>	174
Debat al diari <i>La Mañana</i> de les entitats promotores del centre de <i>planning</i>	177
Desembre del 1981, inauguració del Centre de Planificació Familiar i Educació Sexual	178
Als vint anys... i als quaranta!.....	181
L'activisme feminista a Lleida	185
Activitats informatives als barris	185
Atemptats feixistes a la seu de l'ACD i del Grup de Dones de Lleida	187
Entre pubilles i majorets... (1977)	189
Primer Cicle de Cinema Feminista, setembre de 1978 (Barcelona).....	192
Diversitat sexual: homosexualitat i lesbianisme	195
El feminisme dins de les institucions	201
Inici del procés d'institucionalització del moviment feminista a Lleida (1983).....	203
Anys vuitanta. Relaxació dins del feminisme radical. El 8 de març (1983-1988)	205
El moviment feminista agafa embranzida, recupera forces, s'activa... El Grup Feminista de Ponent (1988).....	209
La Coordinadora de les Terres de Ponent i el Manifest de la Mariola	210

Un exemple: la Cooperativa Neta-Neta al barri de la Mariola (1988)	213
Participació i reivindicacions	215
Actuacions prèvies i Primer Congrés Català de les Dones (1988)	215
La violència masclista. La necessitat d'una casa d'acollida per a dones maltractades... ve de lluny!.....	219
Quinze dones advocats s'uneixen i es jutja quaranta-set casos a Lleida	222
La sentència de la minifaldilla, febrer de 1989	223
La casa d'acollida: una reivindicació àmpliament sentida... i motiu de debat de més de quaranta anys	226
El Consell Municipal de la Dona: projectes institucionals, també a Lleida.....	228
Creació del Grup de Recerca i Divulgació d'Història de la Dona. Seminari Interdisciplinari d'Estudis de la Dona	229
El moviment feminista a comarques: la Noguera i l'Urgell.....	233
Grup de Dones de Balaguer.....	233
Grup de Dones de l'Urgell	235
Un reconeixement a les nostres predecessores que van marcar el camí generacional	239
Les dones i el moviment obrer: la lluita sindical a les terres de Ponent.....	240
Epíleg.....	241
Cronologia 1970-1989.....	245
Agraïments	251
Glossari de partits i organitzacions.....	253
Fonts de consulta.....	257

Pròleg

La història del moviment feminista contemporani a Catalunya continua sent un espai de memòria i recerca per desenvolupar. La historiografia local té un lloc important en aquest sentit. La recuperació democràtica després del franquisme no es pot explicar sense les lluites subalternes que la van determinar. Si el moviment obrer, les reivindicacions als barris, les noves formes de sociabilitat i cultura, la recuperació de la llengua, les demandes territorials, etc. han estat resseguides amb intensitat per la “història social”, el feminisme com a projecte de transformació ha de tenir obligatòriament un protagonisme fonamental per explicar els canvis importants en les estructures de pensament i relació social del darrer quart de segle xx. A Lleida, visibilitzar el protagonisme polític d’aquestes transformacions quedava per fixar en la recuperació de la memòria política de la Transició. El llibre que teniu a les mans obre un espai necessari per a aquesta tasca.

Com apunta Mary Nash, el discurs de la domesticitat havia marcat el marc simbòlic i material de les dones al llarg de bona part del segle xx. Era una domesticitat definida per una posició lligada a la reproducció i les cures en l’espai privat. En definitiva, parlem de les formes de reproducció social a través del gènere. La dictadura franquista i la reproducció de les desigualtats de gènere que va fomentar el model patriarcal franquista havien penetrat i endurit la realitat de les formes de vida de les dones, acabant, així, la trajectòria d’obertura que el projecte republicà, anarquista i socialista havia iniciat abans de la guerra civil. A la segona meitat dels seixanta, la transformació lenta de l’estructura de les relacions familiars —incipientment de gènere— entre les diferents generacions i en les relacions i les pautes de conducta, porta a parlar d’una crisi en la família vinculada a canvis en les actituds públiques sobre la conducta sexual, la parella, la reproducció, l’au-

tonomia personal, la configuració de la “joventut” i la “dona” com a grup i categoria social autònoma, tal com apuntava Maria Aurèlia Capmany. Però el cert és que són els setanta la dècada determinant de canvi profund en aquest sentit.

Durant la Transició, una nova generació de feministes van concentrar les seves energies en la transformació d'aquesta posició en termes simbòlics i en tot un seguit de mesures de reconeixement igualitari i drets per a les dones. L'anomenada segona onada del feminisme occidental, inscrita en el moviment de defensa i obertura dels drets civils, feia impacte a Catalunya per revertir-ho. I si bé podríem parlar del feminisme com un dels eixos de l'antifranquisme, em sembla que resultaria una interpretació certa però limitada d'un moviment polític que ultrapassa l'antifranquisme i creix i evoluciona com a projecte emancipador nacional i internacional. La participació de les dones, de les dones feministes, en els moviments socials i polítics hegemònics —el que en podríem dir la militància en els partits, associacions i sindicats antifranquistes— va ser fonamental per a l'impuls i incorporació de les demandes d'igualtat i transformació social en l'agenda democràtica del catalanisme. Però és el feminisme, com a moviment, el que cal reivindicar avui com a subjecte polític autònom. Un moviment amb penetració sobre estructures i organitzacions de renovació sociopolítica del context històric que el llibre ressegueix fins als nostres dies. Però penso que no m'equivoco si llegim el text, i l'activisme de les seves autores al llarg de gairebé cinquanta anys, com un fil vermell en què la concepció del feminisme és la d'un projecte polític de justícia per si mateix.

El llibre repassa, en primer lloc, els antecedents del moviment feminista occidental de la primera onada, la importància per a les autores de les socialistes clàssiques i la crítica contra el capitalisme i el patriarcat. S'hi reflecteix el pes generacional d'obres paradigmàtiques com *El segon sexe* de Simone de Beauvoir, *La mística de la feminitat* de Betty Friedan, *Política sexual* de Kate Millet, *El contracte sexual* de Carole Pateman, *La dialèctica del sexe* de Shulamith Firestone... que marcaran la rellevància dels debats dels setanta sobre la llibertat sexual, el dret al propi cos, la crítica al matrimoni, les formes de dominació i reproducció de les lògiques i els rols de gènere, l'heterosexisme i la diversitat sexual. En definitiva, de les diverses formes de poder polític del patriarcat en l'àmbit familiar, laboral, de les relacions sexuals, de l'autonomia física i dels drets reproductius.

La cronologia del llibre fixa el 1975 com a data d'obertura d'aquest procés amb la celebració de l'Any Internacional de la Dona per l'ONU i la seva influència a Espanya, Catalunya i Lleida mateix. Els moviments del règim franquista per a la seva capitalització i les primeres esclatxes de ruptura són especialment interessants, per exemple, en relació amb la creació de la primerenca Asociación Provincial de Mujeres de Lérida (APDL) creada l'any 1975 sota iniciativa del Partit del Treball d'Espanya (PTE), amb la participació de dones de diferents partits i amb capacitat de penetració als barris en relació amb la millora de les condicions de vida de les dones. L'APDL parlava en aquell moment d'organització de les mestresses de casa com a "sector social". Em sembla un bon exemple del pols del moment i de les *interseccions* en la comprensió de les opressions entre la qüestió de classe i de gènere. I si ens en anem a les referents, qui millor fixaria aquesta idea en termes feministes i poètics als setanta seria Maria Mercè Marçal, *tres voltes rebel*.

Així mateix, la memòria del moviment feminista a Catalunya té un episodi propi especialment significatiu l'any 1976 amb la celebració de les Jornades Catalanes de la Dona al Paranimf de la Universitat de Barcelona. El conegut emblema feminista "allò que és personal és polític" prenia un sentit rellevant en la formació del nou feminisme radical català en què les autores s'inscriuen. Un emblema transnacional fixat en la bibliografia feminista de la segona onada per autores com Carol Hanisch, Shulamith Firestone, Robin Morgan, però també en el feminisme negre i les seves pròpies demandes com les del Combahee River Collective. I, indubtablement, en el feminisme català republicanista i posterior, amb noms com Maria Aurèlia Capmany o la ja esmentada Maria Mercè Marçal, amb vincles profunds a les terres de Lleida. La influència de les Jornades Catalanes de la Dona tindria ressò a tot Catalunya amb la capil·larització de nombroses iniciatives i entitats que permetrien l'extensió del moviment feminista en el país i les reivindicacions en el camp del treball, dels drets socials, civils i polítics, de l'educació, la llibertat sexual, etc. En el cas de Lleida, l'impacte de les Jornades es produeix el mateix 1976 amb la creació de la delegació de l'Associació Catalana de la Dona (ACD), presentada formalment el 1977 i també sota influència del PTE. No seria l'única expressió posterior a les Jornades; el mateix any 1977 es presenta a Lleida el Grup Independent de Lluita per a la Dona (GILD), relacionat amb el socialisme català i influen-

ciat pel model del Col·lectiu Feminista de Barcelona. Tot i que el GILD va tenir un recorregut curt, mostraria la creixent voluntat organitzativa de grups sociopolítics a la ciutat. I, en tots ells, el llibre transmet la constant dinàmica comunicant entre moviment, partits, projecte constituent i nova institucionalització. Un exemple d'això és la participació de l'ACD a les eleccions generals de 1977 dins la candidatura d'Esquerra de Catalunya o la participació dels grups feministes als debats sobre la Constitució i l'Estatut que recull el text.

Un element rellevant del llibre és precisament aquesta capacitat de les autores per recollir un “nosaltres” plural del feminisme lleidatà. El seu vincle i protagonisme en el si del moviment, lluny de ser un factor de subjectivitat, dota el text d'un testimoniatge únic per aproximar-nos als setanta. Les autores parlen d'“egohistòria” per referir-se a aquesta presència pròpia en el text i la capacitat de recollir a través de nombroses entrevistes i testimonis la veu del feminisme lleidatà. Dit d'una altra manera, trobareu en aquest volum la història de les dones escrita per elles mateixes. La intensa tasca de revisió de la premsa i les publicacions escrites a la ciutat recull una bona composició del moment i els debats del seu context. El llibre té la capacitat de captar el pols de Lleida i l'entorn comarcal i transmet l'esclat de mobilització dels setanta en termes socials, educatius, artístics, literaris, teatrals, culturals, veïnals i polítics.

En relació amb aquesta darrera qüestió, les autores sintetitzen una bona panoràmica dels principals debats del feminisme dels setanta i vuitanta i les seves demandes en termes globals, però també a Lleida i Ponent, a través de l'activa participació del feminisme lleidatà en les campanyes i la mobilització per traslladar les principals reivindicacions estatals del moment, a la ciutat: en primer lloc, la lluita per la consecució de la Llei del divorci (1978-1981), les demandes per fer efectiu i legal el dret a l'avortament (1978-1985), la legalització i despenalització dels anticonceptius (1978), o la derogació de la Llei de perillositat social franquista, com a pilars d'una nova legalitat.

En segon lloc, el llibre visibilitza molt detalladament les grans demandes polítiques en aquest camp, que van anar acompanyades de dues vies més d'intervenció. Una, en termes performàtics, a través de la divulgació, creació i impuls d'espais, activitats i grups de consciència i agència feminis-

ta a la ciutat. La segona, a través de la creació de centres en vies d'institucionalització de suport a les dones, especialment pel que fa a la consecució dels centres de planificació familiar. En el cas de Lleida, la proposta i creació d'un centre de planificació familiar va ser un dels grans èxits del moviment feminista, que havia estat pioner a Catalunya en la seva reivindicació, i que finalment es crea l'any 1981, paral·lelament a la campanya de 1980 de la Generalitat de Catalunya per a la creació dels centres (i que amb el temps incorporarien el servei municipal dins l'estructura de l'Institut Català de la Salut).

L'any 1979 es va produir una nova etapa en el moviment feminista de Lleida que cal remarcar amb èmfasi: la creació del Grup de Dones de Lleida (GDL). El GDL es desvincula de l'ACD d'acord amb una percepció compartida per algunes de les seves militants de les dinàmiques dirigistes de partits com el PTE, PSUC o PSC sobre l'organització feminista. No va ser una ruptura en termes de contradicció en l'acció, però la creixent percepció que les forces polítiques estaven perjudicant els interessos de la lluita feminista era una necessitat per resoldre. La creació del Grup de Dones de Lleida no va acabar la lògica de la doble militància, ben pròpia a més a més de l'activisme polític dels setanta, però va obrir l'espai a altres feministes independents i de mons polítics diversos de l'entorn del PCE, MCC, PSAN, etc. I, així mateix, es van vincular a una nova experiència de transmissió del projecte feminista en forma de participació en el Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional (BEAN) que es presenta a les eleccions de 1979.

Hem parlat, així mateix, de l'activisme feminista lligat a la divulgació, creació i impuls d'espais, activitats i grups de consciència i agència feminista. En aquest sentit, el llibre és especialment interessant perquè ressegueix detalladament algunes d'aquestes iniciatives més paradigmàtiques a la ciutat de Lleida: les Jornades de Sexologia de 1979 i 1981, que obren la possibilitat de pensar en nous enfocaments sobre les formes de sexualitat feminista més enllà de la reproducció, a través de l'autoconeixement, exploren debats diversos com el de la prostitució i la pornografia, reivindiquen l'homosexualitat i el lesbianisme en termes de diversitat sexual i, evidentment, es relacionen amb les reiterades demandes d'institucionalització dels centres d'orientació i suport per a les dones en aquest camp. Hi podrem resseguir la participació i col·laboració en altres iniciatives, per exemple,

l'assistència al primer Cicle de Cinema Feminista (1978) o la participació en cicles de debat sobre homosexualitat impulsats per altres grups com el cas de la Joventut Comunista de Catalunya a Lleida, entre d'altres.

El moviment feminista de Lleida, però, no va ser una excepció entre els moviments que experimenten el conflicte de la Transició amb l'extrema dreta i que diversos grups socials i d'esquerra van patir sistemàticament. L'any 1978 tant l'ACD com el Grup de Dones de Lleida pateixen l'atac a les seves seus i la destrucció d'arxiu i material. L'assetjament a les seves militants també es produeix davant la inacció i mofa dels cossos policials. Els vuitanta estaran marcats, en canvi, per la dificultat d'encaix del nou ordre polític i el procés d'institucionalització democràtica. Les col·laboracions i guanys del moment, però també les tensions i reptes de l'entrada d'algunes demandes i iniciatives feministes en l'agenda política democràtica, es fan palesos en la seva dialèctica amb el feminisme radical com a moviment i es veuen ben reflectits en el llibre. Tant en l'àmbit local com amb alguna de les conegudes iniciatives catalanes, en aquest sentit amb el I Congrés Català de les Dones de 1988. És en el curs de transformació del paper del feminisme radical i la seva (re)organització que s'ha d'inscriure el canvi del Grup de Dones de Lleida a Grup Feminista de Ponent, la iniciativa del "Manifest de la Mariola" de 1988 que molt bé recull el text, o la creació de la Coordinadora de Dones de Ponent i, de nou, el sempre inacabat debat en relació amb les dialèctiques entre partits-moviment i el perill de l'absorció de les organitzacions de base o la seva domesticació. En el moment d'escriure aquest pròleg he llegit *Feminisme interromput* de Lola Olufemi. És un llibre fantàstic i àgil sobre la idea del feminisme com a projecte polític possible. Olufemi recull de Sophie Lewis la idea que, si bé el projecte feminista ha de ser estratègic, també ha de pensar com guanyar de forma radical. Estic segura que la Mercè Ciutat i la Maria Hugué han pensat i viscut el feminisme al llarg de tota la seva vida des d'aquesta mateixa idea. També han escrit aquest llibre amb aquesta voluntat. L'obra clou amb algunes reflexions de present que ens remouen col·lectivament. Els nous debats en relació amb les noves apostes del feminisme interseccional, l'ecofeminisme, el feminisme decolonial, etc. i els reptes davant del sexisme, el racisme o l'homofòbia del món d'avui. He tingut la sort de compartir diversos espais de militància amb les autores, i si una cosa tinc clara és que per a la nostra generació elles han estat el nostre lloc d'aprenentatge. Com diu Momtaza Mehri: "Hem

de trobar una manera d'analitzar les coses aprenent del passat, i és per això que el diàleg intergeneracional entre feministes és tan important. Hi ha una memòria cultural que es perd cada vegada que t'envoltes només de persones de la teva edat." El llibre és cultura feminista i és antídote de la desmemòria, l'optimisme gramscian de les autores, la nostra millor escola.

MARIONA LLADONOSA

Pagès editors

Introducció

Sovint hem comentat, entre nosaltres, que ens calia reconstruir una part de la nostra joventut, aquella etapa en què pensàvem que el món es podia canviar i nosaltres hi volíem contribuir. Aquells anys en què la història del país s'escrivia dins de les nostres ments i també al carrer. Aquella etapa anomenada Transició cap a la democràcia. I alhora volíem centrar-nos en el moviment feminista a Lleida. Creiem que pel que fa a la historiografia lleidatana aquesta temàtica està poc investigada. I ens ve de gust poder estudiar aquest període, ja que no està tractat com es requereix dins dels estudis de la història local.

Fent una mirada atenta sobre aquest tema ens adonem que cal fer visible l'evolució del feminisme, donat que va ser de vital importància per posar damunt la taula drets i reivindicacions de les dones. Ha quedat àmpliament demostrat que sense la seva participació social i política el fet democràtic no s'hauria acomplert.

Aquestes pàgines neixen d'aquesta inquietud i del desig de poder aportar una perspectiva d'investigació i, alhora, també com a protagonistes en aquesta llarga etapa tardofranquista a les terres de Ponent.

No pretenem en absolut explicar les nostres vivències, ja que això pertany a una altra metodologia de fer història que passaria per escriure unes memòries personals o biografies. L'objectiu és aproximar-nos, a partir de la recerca històrica i dels propis records, a l'origen i a l'evolució del moviment feminista a la ciutat de Lleida.

Volem fer visible i fer present, a través de la recerca històrica, el que va significar el moviment feminista durant els anys setanta i vuitanta a Lleida, quan tot just ens despertàvem de la llarga nit franquista. Així, per ser més precises, hem definit la cronologia entre els anys 1975 i 1989.

Però, abans de seguir, insistirem en algunes puntualitzacions i reflexions que ens serveixen per situar la nostra recerca i explicar-ne el sentit cronològic.

El segle xx va ser un segle “curt”, segons l'historiador Eric Hobsbawm, el qual en fa una cronologia que transcorre des del 1914 al 1989, és a dir des dels inicis de la Gran Guerra fins a la caiguda del Mur de Berlín, un segle carregat d'una força bèl·lica cruenta i terrible que impactà sobre les futures generacions i en els canvis econòmics i polítics de les dècades posteriors.

Malgrat tot, durant les dècades dels seixanta, setanta i vuitanta els moviments socials prengueren protagonisme pel que fa a les reivindicacions pacifistes, feministes i ecologistes, les quals enfortiren les accions de protesta i desobediència arreu del món.

Nosaltres comencem la nostra recerca l'any 1975, quan a escala mundial es va convocar l'Any Internacional de la Dona per l'ONU. Aquell va ser un moment d'inflexió, perquè d'allí van sortir propostes que van incentivar plantejaments inèdits en algunes regions del planeta i, en altres, debats sobre els drets laborals, jurídics i familiars de les dones; alhora que alguns estats, com els estats europeus amb tradició democràtica, també posaren fil a l'agulla engegant polítiques contra les desigualtats entre homes i dones. Acabem posant punt final a la nostra recerca l'any 1989, quan el món estava canviant: desapareixia la Unió Soviètica i amb ella el sistema comunista, deixant el camí més ample i sense obstacles a un neocapitalisme cada vegada més desbocat.

En un altre ordre de coses, és un moment en què ja es planteja el que s'anomena la tercera onada: la dècada dels noranta el moviment feminista mundial enceta noves formes d'acció i va adoptant noves teories, per esdevenir un moviment plural i divers.

El feminisme que estem estudiant el situem en els anys setanta i vuitanta, que pertanyen a l'etapa que s'anomena de segona onada, on li afegim el qualificatiu de radical. De tot plegat en fem apartats més endavant i ens expliquem.

La història del nostre país passa per uns anys de resistències subterrànies fins a poder emergir democràticament. En la vida de la nostra ciutat, a voltes tensa, però no gaire activa, s'havia anat creant un substrat que es faria visible a mitjans de la dècada dels setanta. La resistència clandestina

antifranquista a Lleida anava tenint més presència en tot els àmbits: entre els obrers, als barris, en la cultura i en la política; no en va el moviment feminista també va tenir el seu protagonisme, i és aquí on ens situem per començar el nostre treball.

Però, abans d'endinsar-nos-hi, volem fer algunes matisacions sobre uns quants aspectes que creiem que són cabdals per poder presentar a la lectora la nostra recerca.

Més amunt hem dit que som conscients que us presentem un estudi sobre el moviment feminista a Lleida i que nosaltres, en bona part, en som protagonistes.

Pretenem fer història en tercera persona, com explica Enzo Traverso que planteja que el relat històric ha de tenir “la descripció objectiva dels fets”, cosa que exigeix una narració en tercera persona i requereix un coneixement del passat. La qual cosa implica buscar l'objectivitat a través d'una recerca madura i rigorosa de les fonts històriques, com també des de la distància i l'anonimat. Tanmateix, aquest mètode, ara i aquí, no és la nostra pretensió.

Una altra manera d'afrontar-ho, segons Traverso, consistiria a desplegar la narració des d'un “jo narratiu”, és a dir, incorporant les vivències, emocions i/o sentiments. Aquí cal tenir en compte que el relat és més subjectiu i recorre a la memòria, que és on es barregen aspectes de caire personal aliens a la investigació, i es presenta al públic amb trets diversos en què s'incorporen les vides públiques i personals.

El que Traverso anomena “egohistòria” és el subjecte que reclama una presència i un apropament a la lectora o lector. Per exemple, algunes historiadores com Joan W. Scott parlen més del “nosaltres”, pronom que podem emprar quan designem “dones” i alhora integrar el cos (físic) i l'aspecte simbòlic (immaterial) dins la cosmologia feminista. Així, Scott introdueix el “plural egohistòric”. És a dir, parlem de “nosaltres” perquè ens sentim incloses pel que fa al relat sobre “la història de les dones”, que encara està en procés de resoldre's.

Utilitzem “la tercera persona” per indicar que ens sentim presents dins del desenvolupament i la trajectòria del moviment feminista i, d'altra banda, també volem ser objectives a l'hora de narrar els fets. Entenem que, tal volta, és molt agosarat, però volem ser lleials i honestes en el nostre treball i amb les nostres companyes.

Dit això, i havent acotat l'etapa del nostre estudi, hem ordenat el llibre en capítols i apartats per significar les diverses èpoques des del final del franquisme i el començament de l'anomenada Transició a la democràcia.

Els vuit capítols en què hem distribuït el llibre han estat pensats a partir del que considerem les etapes més significatives per poder entendre la trajectòria i l'evolució del moviment feminista a Lleida.

Abans de centrar-nos en el desenvolupament de les etapes, creiem que caldria contextualitzar i sintetitzar les teòriques del moviment a Occident des del segle XIX al XX. La seva influència va ser cabdal per a l'evolució del feminisme, el pensament del qual anava lligat a les accions i a les protestes per aconseguir canvis dins de les desigualtats, la política i la societat patriarcal.

És important exposar breument com es van viure a escala de Lleida els darrers anys de la lluita antifranquista. Com es van moure les diferents forces polítiques, socials i sindicals que van constituir el marc en el qual es van desenvolupar els moviments cívics, on hem d'incloure la lluita feminista.

Al moviment feminista li calia dotar-se de pensament, estratègies i veus referents, les organitzacions feministes i ideològiques que promouen l'alliberament de la dona havien de tenir un marc teòric, si més no s'havia de buscar referents històrics en etapes anteriors. Així doncs, el primer capítol recorre d'una manera sumària el pensament de pensadores i escriptores que plantegen noves idees i que desgranen el sistema d'opressió de les dones des de vessants filosòfiques, polítiques i sociològiques, obrint un important debat dins del feminisme.

A casa nostra, les referents les hem d'anar a buscar als anys trenta del segle XX: les àvies republicanes que van fer present la seva veu des de l'àmbit polític, jurídic, domèstic i social. Ens van omplir amb les seves experiències formulades oralment i per escrit en un temps en què es feia difícil trobar dones compromeses entre les nostres mares, les quals havien estat silenciades durant la llarga nit franquista. Per tant, trobem les primeres veus dins d'un discurs liberal i benestant orientat a fomentar l'educació de les dones, majoritàriament fins aleshores amb un alt grau d'analfabetisme.

La segona onada del moviment feminista, ubicada als anys seixanta, setanta i vuitanta, va portar a l'arena pública el divorci, els drets laborals de les dones, l'avortament, l'adulteri..., temes que calia legislar per contribuir

a l'alliberament de les dones. Sense deixar passar el que va significar el Maig del 68, el qual no va posar en primera línia el moviment feminista europeu.

Al nostre país, les primeres Jornades Catalanes de la Dona el maig del 1976 van esdevenir el detonant perquè el moviment prengué un impuls important arreu de Catalunya i l'Estat espanyol: es van formar nombrosos grups, associacions de dones, i la força del moviment reeixí considerablement. Una mostra més del fet que el moment polític cap a la democràcia portava a visualitzar un país modern i democràtic on les llibertats havien de ser acceptades pels estaments polítics estatals una vegada mort el dictador. Més endavant vam entendre que això quedava lluny, l'ombra dictatorial encara persistia. El moviment feminista a Lleida estava connectat amb la resta del país. Des de l'ACD fins al Grup de Dones de Lleida, portaran la lluita al carrer durant dues llargues dècades del segle xx.

Necessitem tenir uns referents teòrics i pràctics sobre el concepte del feminisme, i els anys seixanta, setanta i vuitanta ens han donat un ampli ventall de recerca que ens ha servit per entendre els orígens de les desigualtats i opressions de les dones a escala mundial. Les revoltes, els fòrums internacionals, les manifestacions... en són proves.

El 1975 (AID) i el 1976 (JCD a Barcelona) van ser anys que ens van esperonar per organitzar-nos políticament i social. Durant el 1977 l'ACD farà la seva presentació a la ciutat de Lleida. Però, anteriorment, l'APML havia fet ja una considerable campanya social amb la finalitat de conscienciar les dones lleidatanes per participar en les reivindicacions d'una societat que estava a punt de descobrir un il·lusionant període democràtic.

Aquella etapa portaria la Llei del divorci, l'anul·lació de l'adulteri, drets laborals, els anticonceptius i la planificació familiar. De totes maneres, costums folklòrics, manifestacions amb un regust desgastat pel temps com la presència de les majorets o les pubilles, encara romandrien en l'escenari de les festes majors, tot plegat no exempt de polèmica ciutadana.

Al gener del 1979 es produeix l'escissió que donarà lloc al naixement del Grup de Dones de Lleida. L'organització va comptar amb algunes de les activistes que fins aleshores havien estat membres de l'ACD, que veien en aquesta estructura massa trets directius dels caps dels partits i una manipulació dirigida als grups feministes.

El recent GdD es mobilitzà per engegar noves accions i centrar-se en les reivindicacions de la creació d'un centre de planificació familiar a Lleida. Cal dir que aleshores aquesta campanya ja estava promoguda per altres grups o organitzacions de dones. També la Generalitat tirava endavant una campanya força digna dirigida a les dones i donava a conèixer els drets a la salut integral.

El 1981-1982 es posà en marxa el Centre de Planificació Familiar ubicat a la rambla de Ferran. No podem dir que fos un camí planer, ja que l'alcalde Siurana s'hi mostrà molt poc receptiu en alguns moments. Però per la pressió de sectors de la sanitat, la ciutadania i del carrer, a la fi es va poder inaugurar.

El grup també portà terme altres activitats de caire reivindicatiu, com el suport a les dones enjudiciades a Bilbao el 1979 o l'ocupació de la Paeria per demanar l'avortament i la manifestació posterior que es va fer a la ciutat.

Un dels actes més interessants i alhora agosarats que va portar a terme el Grup de Dones van ser les dues jornades sobre sexologia durant quinze dies els anys 1979 i 1980. Una temàtica no exempta de polèmica en una societat tancada i plena de tabús que no era gens propensa a debatre sobre sexualitat. Es van tractar temes com la psicologia de la dona, l'autoconeixement del propi cos, la pornografia, la prostitució, l'homosexualitat... impartits per persones especialitzades i de renom aleshores arreu del país, que van interessar a un públic força nombrós de dones que hi van assistir. Cal dir que en aquest acte no s'hi va convidar els homes, i alguns es van sentir exclosos. Aquelles sessions anaven encaminades a crear una atmosfera més íntima per a totes nosaltres, sentíem que hi teníem dret.

Durant els anys posteriors, ja entrada la dècada dels vuitanta i amb el centre de planificació en funcionament, les activitats al carrer van anant perdent força. Una part del feminisme s'havia traslladat a les institucions, fet que comportà una institucionalització, una nova posició i visió des dels estaments polítics i oficials, que donà lloc a la creació, per part de la Paeria, del Consell de la Dona el 1990. L'executiu espanyol havia establert l'Institut de la Mujer a Madrid i a Catalunya es posaria en marxa l'Institut de la Dona, dependent de Presidència.

Com a resposta, el març del 1991 es fundaria el Grup Feminista de Ponent, que aportaria la part de demanda i exigència més activa i popular. Promocionaria la creació de la Coordinadora de Dones de Ponent que aglutinava altres grups de dones de barris i pobles. La redacció de l'anomenat Manifest de la Mariola centraria la postura i les reivindicacions per afrontar la lluita feminista des d'una altra vessant no institucional. Però el moment històric no va acompanyar i a finals de la dècada el moviment quedava en molt mala situació. El moviment feminista havia d'adaptar-se a noves aportacions i visions ja a la dècada dels noranta.

Pensem que tot plegat fa que contribuïm amb el nostre estudi a complir amb les nostres companyes i les nostres vides, que han estat i estan impregnades de feminisme, el qual ens ha aportat una visió del món més crítica i transformadora. Hem pogut orientar-nos en moments de tenebres i, amb la decisió, la força, la mirada i el gest de moltes de nosaltres, d'ara i d'abans, ara podem trepitjar el terra amb fermesa.

Esperem, així mateix, que us serveixi també a vosaltres i que contribueixi a la història local de la nostra ciutat.

Panoràmica internacional del moviment feminista en l'època contemporània

La història ens demostra que tota classe oprimida ha aconseguit la ver-tadera alliberació enfront dels seus amos gràcies als seus propis esforços. És necessari que la dona aprengui aquesta lliçó i que s'adoni que la seva llibertat arribarà tan lluny com arribi la seva força per aconseguir la seva pròpia alliberació.

EMMA GOLDMAN

FEMINISME ENCARA NO ORGANITZAT: PROTOFEMINISME

Ja fa més de dos-cents anys que les dones volem explicar-nos en veu alta perquè la societat pugui conèixer la lluita contra els privilegis dels homes i la seva manera d'organitzar les diverses societats arreu del planeta, per poder canviar així les relacions personals i col·lectives, de producció, de reproducció, econòmiques, polítiques, etc. El perquè el podem inscriure en les relacions d'opressió, domini, desigualtat... cap a les dones.

Dit això, ens convé introduir algunes propostes sobre la base de recerques i teories que les dones han fet al llarg d'aquest període de la nostra història recent. Tot plegat anirà configurant-se en el que anomenem feminisme, terme que aplega els estudis sobre la dona amb la intenció d'aconseguir l'alliberament. En el nostre relat en volem fer un repàs. La nostra pretensió és la de fer més coherent el nostre estudi i que no es perdi el fil del que és el nostre objectiu: cohesionar i embolcallar el nostre discurs i poder així entendre quines han estat les posicions tant en l'acció com en els plantejaments més teòrics.

Així, doncs, hem plantejat aquest capítol de la manera següent. Primer exposem i presentem autores que unívocament i individualment fan del

seu discurs tot un programa de valors i principis que converteixen alhora en una pràctica a seguir. Podem parlar d'Olympe de Gouges, de Mary Wolstonescraft, també de les accions directes del moviment sufragista, que dirigeix la seva ira als polítics homes intolerants amb la presència de les dones, llevat que estiguin a casa o a la cuina. O també les lluites i fòrums que van tenir lloc durant la Gran Guerra (1914-1918), en què demanaven participar en les meses en els acords de pau, una visió en perspectiva feminista podia possibilitar propostes més realistes i properes a una població devastada.

Per poder parlar sobre el moviment feminista ens cal fer una mirada cap endarrere amb la intenció de recercar els antecedents històrics i la seva vinculació durant moments cabdals dels segles XIX i XX.

Així mateix cal aclarir, encara que sigui sumàriament, de què estem parlant. El terme feminisme té actualment diverses concepcions i definicions, per això creiem que hem de situar el nostre relat des d'on estava quan es va desenvolupar i quines eren les premisses des de les quals va arrencar.

Ens remetem a una de les veus —enyorades— del feminisme a casa nostra per entendre d'on venim i on som. Victòria Sau, en el seu *Diccionario ideológico feminista*, el defineix com “un moviment social i polític que s'inicia formalment a finals del segle XVIII —sense adoptar encara aquesta denominació— i que suposa la presa de consciència de les dones com a grup o col·lectiu humà, d'opressió, dominació i explotació de les quals han estat i són objecte per part del col·lectiu dels homes dins del patriarcat en les diverses fases històriques del model de producció, que fa que es moguin i s'encaminin a l'acció per l'alliberament del seu sexe amb totes les transformacions de la societat que aquest requereixi”.¹

Si bé ens pot semblar que és aquí on pot “començar tot” no seria correcte de cap manera ometre importants antecedents en aquesta història. I per fer justícia en podem anomenar algunes que ens semblen significatives, sabent que ens deixem una bona part de la nostra genealogia.

Una de les autores referents del que anomenem profeminisme i més conegudes és Christine de Pisan, autora de *Ciutat de les Dames* (1405). Fou una professional, és a dir, que va viure de la seva professió d'escriptora, cosa

1. SAU, V. *Diccionario ideológico feminista*. Barcelona: Icaria, 1981, p. 121 (traduït).

que fins aleshores no era gens corrent per a una dona, i assenyalà les desigualtats de les dones de l'època que li tocà viure. La Revolució Francesa va portar a la picota (1792) Olympe de Gouges, autora de *La declaració dels drets de les dones*, en què plantejava que les condicions no eren equitatives entre els homes i les dones. Més endavant Mary Wollstonecraft escriurà *La vindicació dels drets de les dones* (1792), hi exposa les causes i conseqüències de les diferències socials i jurídiques entre ambdós sexes. També podem esmentar la influència que van exercir les “dames de saló” de la Il·lustració, això sí, sota l'òptica dels sectors més benestants i intel·lectuals de la societat del segle XVIII.

La protesta i la rebel·lia contra la injustícia que moltes dones van fer seves ja ve de lluny. Però serà durant el segle XIX quan les idees d'opressió, de desigualtat i manca de drets tindrà el camí més aplanat per a la revolta. De totes maneres, cal dir que foren algunes dones de la burgesia amb una formació cultural les que van poder i van voler organitzar-se en grups, partits o organitzacions socials i polítiques.

Pel que fa a les reivindicacions i propostes amb relació a la lluita de classes, i ja entrat el segle XIX, Flora Tristán, en el seu llibre *La unió obrera*, publicat l'any 1843, va entendre que les protestes de les dones coincidien amb les dels obrers i que compartien una causa comuna: la desigualtat i l'opressió del feble. Louise Michel narra les lluites de dones durant la revolta de la Comuna de París (1871), episodi en què les dones van tenir un protagonisme molt considerable.

EL MOVIMENT SUFRAGISTA: VINDICAR

A Amèrica del Nord, ja entrat el segle XIX, el moviment antiesclavista es va solidaritzar amb les demandes pels drets de les dones: “Quan s'escriguí la vertadera història de la causa antiesclavista les dones ocuparan un gran espai en les seves pàgines, perquè la causa de l'esclau ha sigut sobretot la causa de les dones.”² Durant l'any 1848 tingué lloc a Seneca Falls, a Nova York, la declaració a favor dels drets de les dones. La proposta fou organitzada per un grup de dones benestants abolicionistes que demanaven la igualtat de races, de gènere, el dret a votar, el divorci, poder tenir béns propis, educa-

2. DAVIS, A. *Dones, raça i classe*. Manresa: Tigre de Paper, 2022, p. 37.

ció, la custòdia dels fills i filles..., en definitiva, la vindicació de l'equiparació de tots els drets i deures per a les dones.

Els homes, com sabem, són els qui acumulen totes les prerrogatives socials, polítiques i jurídiques. Les dones no. Les igualtats i els drets sembla que no s'aconsegueixen demanant-los directament a les institucions i als estats, sinó que cal plantejar-los obertament a la societat. Doncs això és el que aquelles dones van fer. Com veiem, les nostres avantpassades no es queden endarrere en les seves reivindicacions i s'exposen amb els seus cossos, la seva intel·ligència, les seves habilitats i/o creativitat.

A l'Europa del 1892 es fundà la Lliga en Favor del Dret de Vot de la Dona al Regne Unit, encapçalat per Emmeline Pankhurst,³ una de les pioneres del moviment.

Hem de recordar que la proposta del dret al vot ja havia estat plantejada per John Stuart Mill i Harriet Taylor Mill en la societat victoriana, l'any 1866, en forma de moció al Parlament britànic i que fou rebutjada.

El dret al vot, és a dir, el sufragi, va esdevenir el punt d'inflexió en les campanyes que es portaren a terme.

Alguns països ja havien aprovat i atorgat el dret al vot a les dones. Nova Zelanda ho va fer l'any 1893, Finlàndia el 1909, la URSS el 1917, Suècia el 1918. Era, doncs, un dret reconegut.

Les anomenades *suffragettes* van protagonitzar atemptats i accions de protesta —com ja havien fet les seves homòlogues nord-americanes— com ara agredir policies, malmetre aparadors, vagues de fam, atacs contra propietats de polítics i avisaven la premsa quan havien de fer alguna acció sonada, a més van patir presó.

Aquestes activitats van cessar quan va començar la Primera Guerra Mundial (1914-1918), perquè el govern demanà a les dones la seva implicació a la guerra. Emmeline Pankhurst i la seva filla Christabel van creure oportú prendre-hi part i van arribar a organitzar una manifestació amb el lema “els homes a la lluita i les dones a treballar”. Sylvia Pankhurst —l'altra filla— s'hi oposà i adoptà una posició pacifista, cosa que la va portar a una dolorosa situació de ruptura amb la seva mare i la seva germana. En aquest

3. L'anglesa Emmeline Pankhurst (1858-1928) va liderar el moviment de les *suffragettes*. Va fundar la Unió Social i Política de Dones el 1903.

punt podem dir que el moviment sufragista es dividí per aquesta i altres qüestions, en les quals no entrarem.

També volem fer esment, ni que sigui de passada, que durant l'any 1915 es va gestar a la Haia una organització amb el nom de Comitè Internacional de la Dona per una Pau Permanent, que més tard s'anomenaria Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat. Les dones sempre hem volgut intervenir en les relacions polítiques per fomentar la pau, però les nostres veus no han estat gens escoltades. Tot i així, els diversos fòrums internacionals sobre aquests temes incideixen cada vegada més en la necessitat de la presència femenina. Avui més que mai.

Una llarga llista de dones oblidades durant molt de temps van anar posant les bases del pacifisme i el feminisme que coneixem avui.

LES SOCIALISTES: LES CLÀSSIQUES

La lluita per l'emancipació de la dona dins del marc socialista i també en la participació en les organitzacions internacionals obreres dels segles XIX i XX l'encapçalaren personalitats com Alexandra Kollontai, Rosa Luxemburg, Clara Zetkin i Sylvia Pankhurst, entre d'altres. Elles van plantejar l'obtenció dels drets laborals, socials i jurídics, la participació dins dels partits i organitzacions de ple dret, qüestió molt polèmica pel que fa al lideratge, l'educació, la maternitat, la família, la prostitució.

En la primera Conferència Internacional de Dones Socialistes, celebrada a Stuttgart el 1907, es va nomenar la dirigent de l'SPD alemany Clara Zetkin —un dels noms de referència del feminisme socialista— com a responsable del secretariat femení de la Internacional. Es va adoptar una resolució demanant el vot femení, és a dir, un dret personal.

La segona Conferència Internacional de Dones Socialistes es va celebrar el 1910 a Copenhagen. Hi van assistir més de cent delegades de disset estats, entre les quals Zetkin i Kathy Duncher, del Partit Socialdemòcrata Alemany, i s'hi va presentar la proposta de commemorar el Dia Internacional de la Dona Treballadora. La decisió s'adoptà com a símbol de solidaritat internacional en record de l'incendi de la fàbrica de Nova York el 1909 i es commemoraria cada 8 de març.

La tercera reunió tindria lloc a la capital confederal suïssa, Berna, el 1915. Aquella època portà Clara Zetkin i Rosa Luxemburg a engegar campanyes de caire pacifista contra la Gran Guerra i l'imperialisme dels estats. Entenien que les dones s'havien d'organitzar en la lluita obrera, i consideraven que el feminisme burgès, és a dir, el que solament reivindicava el vot i feia esment de les tradicions socials i familiars, que ens pot recordar el moviment sufragista, no exigia prou canvis a les socialistes respecte a les opressions de les dones, i per tant calia crear noves organitzacions obreres de caire polític i internacional.

L'any 1926 el moviment es reestructurà amb el nom de Comitè Internacional de Dones Socialistes i la secretaria la va assumir Edith Kemmis a Zúric (Suïssa). La va succeir el 1928 Martha Tausk, membre del Parlament d'Estíria (Àustria), que va ocupar la secretaria fins al 1934.

Dins de la URSS Kollontai posa el contrapunt afirmant que “la crisi sexual” no és res més que el fruit de la crisi econòmica, i planteja una revolució en les relacions entre homes i dones. La igualtat, l'alliberament, vindrà junt amb la revolució. Però els esdeveniments revolucionaris van portar les propostes de canvi cap a una porta tancada i les transformacions, una vegada més, es farien esperar.

Hem de dir que les seves propostes a voltes no eren escoltades, d'entrada calia una forta convicció i persistència en els arguments, cosa que va portar algunes dones a l'ostracisme o a la presó i fins i tot els costà la vida. Altres vegades la posició pacifista, l'oposició frontal a la guerra, les portarà a situacions de molta dificultat i de perill per a la pròpia vida. Com en les internacionals socialistes, on presentaran propostes en aquesta direcció en què es demana el final de les conteses bèl·liques.

Tampoc volem deixar d'esmentar Emma Goldman (1869-1940), lliure pensadora i anomenada “la dona més perillosa del món” pel govern nord-americà. Va fundar la revista antimilitarista *Mother Earth* i va escriure sobre temes com el tràfic de dones, l'ateisme o el sistema penitenciari. Advocà perquè l'alliberament de les dones fos un aspecte més a considerar des de l'anarquisme. Un altre exemple fou Voltairine de Cleyre (1866-1912), escriptora anarquista que també manifestà les seves idees d'avantguarda sobre l'opressió de les dones.

Amb la col·laboració de:

© del text: Mercè Ciutat i Valero i Maria Huguet i Recasens, 2024

© del pròleg: Mariona Lladonosa Latorre, 2024

Fotografia de la coberta: Jesús Forcada

© d'aquesta edició: Pagès editors, S L, 2024

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

www.pageseditors.cat

editorial@pageseditors.cat

Primera edició: setembre de 2024

ISBN: 978-84-1303-564-2

DL: L 485-2024

Impress a Arts Gràfiques Bobalà, S L

www.bobala.cat

◀ impress a lleida ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.